

חג השבועות - על שם ההכנה

א. כתרו של השישי בסיון

כתרים רבים עוטרים את מהותו של חג השבועות, הוא זמן מתן תורתנו. מבחינה מסוימת מהווה היום הזה שיא ופסגה לדברים רבים העומדים ברומו של עולם. אכן, יום מתן תורה מהווה סיום לכמה תהליכים החובקים את כל הבריאה כולה, ובו באו לידי תכלית העולם וכל אשר בו. נפרט ונדגים את הנאמר מהכלל לפרט, לגבי (א) בריאת העולם כולו, (ב) יציאת עם ישראל מגלות מצרים, (ג) שיא לדרגה רוחנית של כל יהודי באופן פרטני.

(א) ו' בסיון הוא יום גמר בריאת העולם. לבד מהיותו של חג השבועות ה"מכה בפטיש" של הבריאה, יש לציין שהתורה עומדת גם ביסוד הבריאה עצמה; היא התוכנית של הבריאה ועל פיה נוצר היקום וכל אשר בו. כך דרשו חז"ל: "תורה קדמה לברייתו של עולם ב' אלפי שנה" (בראשית רבה א, ב); "שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם, ואלו הן: תורה, ותשובה, וגן עדן, וגיהנם, וכסא הכבוד, ובית המקדש, ושמו של משיח" (פסחים נד, ע"א);¹ "ממי נטל הקב"ה עצה כשברא את העולם? הוי אומר, שלא נמלך אלא עם התורה, שנאמר 'ואהיה אצלו אמון' (משלי ח, ל)... היה הקב"ה מביט בתורה וברא את העולם" (תנא דבי אליהו רבה, לא).

גם משנברא העולם לא היתה לו זכות קיום, עד שניתנה תורה ונתנה לו תוקף קיום למפרע. כך דרשו חז"ל על הפסוק יום השישי: "הוסיף ה"א בשישי בגמר מעשה בראשית, לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמישה חומשי תורה. דבר אחר: 'יום השישי' - כולם תלויים ועומדים עד יום השישי, הוא שישי בסיון המוכן למתן תורה" (רש"י בראשית א, לא. המקור: תנחומא בראשית א). ובגמרא נאמר: "מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר, אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימים..." (שבת פח, ע"א). גם הנביא אומר: "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיהו לג, כה),² ועל זה דרשו חז"ל: "אמר

¹ בתנחומא הגירסא היא: "שבעה דברים נבראו עד שלא נברא העולם: כסא הכבוד, והתורה, ובית המקדש, ואבות העולם, וישראל, ושמו של משיח, והתשובה. וי"א אף גן עדן וגיהנם" (תנחומא נשא, יט). וראה עוד בבראשית רבה א, ד.

² על פי פשוטו מכון הפסוק לברית ה' עם זרע דוד שלא תופר לעולם. אבל חז"ל וכן השימוש הפרשני הרווח הוא כמו שנתבאר לעיל. על כל אלה הרחבתי בעיוני הפטרה, עמ' 180 ואילך.

רבי אלעזר, אלמלי תורה, לא נתקיימו שמים וארץ" (פסחים סח, ע"ב). אם כך, יום מתן תורה הוא היום שבו אנו אמורים לחגוג את הבריאה עצמה - מעין ראש השנה לעולם, יום שממנו נובעת זכות הקיום לעולם הזה.

(ב) עם ישראל נוצר ביציאת מצרים, אבל התכלית של יציאת מצרים, המטרה והסיום שלה היא קבלת התורה בשבועות. כך אמר הקב"ה למשה מתוך הסנה: "וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא-להים על ההר הזה" (שמות ג, יב). חז"ל דרשו: "מה שאמרת באיזה זכות אוציאם ממצרים? הוי יודע שבזכות התורה שהם עתידין לקבל על ידך בהר הזה הם יוצאים משם" (שמות רבה ג, ה). וכן הביא רש"י: "וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים? דבר גדול יש לי על הוצאה זו, שהרי עתידים לקבל את התורה על ההר הזה, לטוף ג' חדשים שיצאו ממצרים" (רש"י שמות ג, יב).

ידועים דברי הרמב"ן³ שפסח ושבועות הם בעצם חג אחד ארוך, שספירת העומר היא 'חול המועד' שלו: "וציוה חג המצות שבעה ימים בקדושה... ומנה ממנו תשעה וארבעים יום... וקידש יום שמיני, כשמיני של חג והימים הספורים בינתיים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג והוא יום מתן תורה... ולכן יקראו חכמים בכל מקום חג השבועות - 'עצרת', כי הוא כיום השמיני של חג [כשמיני עצרת] שקראו הכתוב כן. וזה מאמרם (חגיגה יז, ע"א) שמיני רגל בפני עצמו הוא" (רמב"ן ויקרא כג, לו)⁴, ואכן פסח הוא "זמן חרותנו" ובו קבלנו את החירות הגשמית, ושבועות הוא זמן מתן התורה - "ואין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה" (אבות ג, ב); זו החירות הרוחנית המשלימה את החירות הגשמית של פסח.

וכבר בהגדה של פסח מצאנו רמז לחג המשותף פסח-שבועות, שהוא כעין חג אחד. לפני הלל אנו אומרים "הוציאנו מעבדות לחרות, מיגון לשמחה, מאבל ליום טוב, מאפילה לאור גדול, משעבוד לגאולה". והנה מי שקם מאבלו, קם ליום רגיל של חולין, אבל כאן הקפיצה מאבל ליום טוב, מדלגת על מצב הביניים של ימי חול רגילים. וכן מי שהיה בדיכאון ביאוש או ביגון, ובסייעתא דשמיא נתרפא - הוא עכשיו במצב נורמלי. אבל ביציאת מצרים יצאנו מיגון לשמחה - בדילוג על האמצע הניטרלי⁵. וכך גם כשיצאנו מהאפילה - לא יצאנו לאורה, אלא לאור

³ הובאו גם לעיל עמ' 254 במאמר 'קרובן העומר', ולהלן עמ' 362 במאמר 'עצרת ושמיני עצרת'.
⁴ וכן כתב בעקבותיו רבינו בחיי: "מ"ט יום הספורים בין ראשון של פסח עד השבועות הנה הם כחולו של מועד בין ראשון של סוכות ושמיני עצרת" (ויקרא כג, טז).
⁵ על ענין זה עמדתי בהרחבה בעיוני פרשה בראשית, עמ' 184, וכן לעיל עמ' 255.

גדול'. לפי זה, היציאה מעבדות לחרות אין פירושה שמצב העבדות רק התבטל, אלא שקיבלנו מטען חיובי בצד המעלה; החרות אינה רק שלילת העבדות, דהיינו חרות גשמית, אלא חרות רוחנית שבאה לנו בקבלת התורה בחג השבועות, שבו נגמרה יציאת מצרים ובאה לתכליתה ולמטרתה הסופית. כי החרות הרוחנית של שבועות היא התיקון לעבדות של גלות מצרים ושל מ"ט שערי טומאה שעם ישראל היה שרוי בהם.

(ג) לא רק מבחינה קוסמית-עולמית ולא רק מבחינה לאומית-ישראלית, אלא גם מבחינה אישית של כל עובד ה', מעמד הר סיני וחג השבועות המציין את מתן תורה, הם שיא השיאים של התקרבות לקדוש ברוך הוא. כך מתאר משה את המעמד ביחס לדרגת בני ישראל: "פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש" (דברים ה, ד). ובני ישראל אומרים: "הן הראנו ה' א-להינו את כבודו ואת גודלו ואת קולו שמענו מתוך האש. היום הזה ראינו כי ידבר א-להים את האדם וחי" (שם, כא).⁶ גם התורה מתפעמת: "הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמוהו? השמע עם קול א-להים מדבר מתוך האש... ויחי" (שם, לב-לג).

הרמב"ם מגדיר את המעמד, "שהוא עמוד שהאמונה סובבת עליו והטענה המביאה לידי אמת... ולא היה מקודם כמוהו וכן לא יהיה אחריו" (אגרת תימן, סוף פרק א).⁷ הרמב"ן כתב: "בעבור ישמע העם דברי ויהיו הם עצמם נביאים בדברו לא שהאמינו מפי אחרים" (שמות יט, ט) - דהיינו: כולם הפכו לנביאים. וכן כתב ריה"ל על משה: "הוא הביא את כל העם אל מעמד הר סיני למען יראו בעיניהם איש כפי יכולתו את האור [=הנבואה] אשר ראה הוא" (כוזרי ד, י). כולם מודעים למאמרי חז"ל על דרגתם המלאכית של בני ישראל במעמד זה: "בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו" (שבת פח, ע"א), וכן: "בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן" (שבת קמו, ע"א).⁸

נכון שהמאמרים האלה מדברים על המעמד ההיסטורי שהתרחש בעבר, אולם אנו מצווים לזכור את המעמד במצוות עשה דאורייתא:⁹ "רק השמר לך

⁶ למרות שבדרך כלל נאמר "כי לא יראני האדם וחי" (שמות לג, כ).

⁷ אגרות הרמב"ם, אגרת תימן בהוצאת מוסד הרב קוק, עמ' קלב.

⁸ לכל הדרגות הנפלאות שזכו להם ישראל במעמד הר סיני הקדשתי מאמר בספרי עיוני פרשה שמות, עמ' 121.

⁹ חז"ל (אבות ג, ח) למדו מפסוקים אלו גם איסור שכחת דברי תורה.

ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' א-להיך בחורב" (דברים ד, ט-י). ויחד עם זה אנו יודעים שבכל שנה ביום מתן תורה מתחדשת השפעה של "מעמד הר סיני" לכל עובד ה' באשר הוא. כעין בחינה של "עיצומו של יום מכפר" - כך גם "זמן מתן תורתנו" אינו רק אירוע בעבר, אלא מתחדש בכל שנה ושנה עם כל השפע הרוחני והסגולות המיוחדות ליום זה, כדברי רמח"ל: "כל אור גדול שמאיר... בשוב תקופת הזמן ההוא, יאיר עלינו מעין האור הראשון" (דרך ה' ח"ד פ"ז, אות ו).¹⁰

ב. הקושי בהבנת השם "שבועות" לחג

הפרק הקודם על סגולותיו הנפלאות של היום, לא בא אלא כדי להציע שמות מתאימים לחג המופלא הזה. ראשית, "זמן מתן תורתנו" שהוא שם שבו אנו מזכירים את החג בברכת היום שבתפילת עמידה לשבועות, וכן בקידוש בליל שבועות. יש לציין ששם זה אינו מופיע כלל בתורה. לא זו בלבד, אלא שהתורה כלל אינה מוסרת את התאריך המדויק בו התרחשה מסירת התורה לישראל.¹¹ בגמרא מובאת מחלוקת בדבר: "ת"ר, בשישי בחדש נתנו עשרת הדברות לישראל. רבי יוסי אומר בשבעה בו... יום אחד [של פרישה] הוסיף משה מדעתו" (שבת פו, ע"ב - פז, ע"א).¹²

ברם לפי מה שהובא בפרק הקודם, לבד מהשם "זמן מתן תורתנו" ישנם עוד הרבה שמות מתאימים לתיאור היום המרום הזה. אפשר למשל לקרוא לו "יום הבריאה", או "זמן סיום הבריאה", לפי מה שנתבאר שם באות א'. אפשר לכנותו "יום סיום יציאת מצרים", "זמן חרותנו הרוחנית" או "זמן השלמת יסוד עם ישראל" לפי הנאמר בסעיף ב'. בסעיף ג' הזכרנו בקיצור את הסגולות הנפלאות של יום זה לגבי האדם הפרטי, כגון "יום ראיית הקולות", "יום ראיית א-להים פנים בפנים", "יום הדמיון למלאכים", ועוד ועוד. מובן שההצעות נשמעות משונות, שהרי ידוע לכל שאין זכר לאף אחד מהשמות הנפלאים האלה,

¹⁰ בנושא ההשפעה החוזרת מדי שנה בשנה נביא מקורות נוספים בשם ר' צדוק הכהן מלובלין והשם משמואל, להלן עמ' 338, ו-376.

¹¹ בכוונה לא כתבנו מעמד הר סיני - כי ברור שהמעמד עצמו נמשך שבוע ויותר, החל מ"ח סיון [בחדש השלישי... ביום הזה באו מדבר סיני" (שמות יט, א)], ורש"י לאורך הפרק הזה ובפרק

כד עורך את החשבונות המתאימים איזה חלק במעמד אירע באיזה יום.
¹² ובסוגיה ארוכה (שם פו, ע"ב - פח, ע"א) דנה הגמרא במחלוקתם.

שמיטיבים להגדיר את מהותו של היום, לכל הפחות פן אחד של היום הגדול הזה. התורה היתה יכולה להשתמש גם בשם "עצרת", שהוא השם שנתנו חז"ל לחג.¹³ מעניין מאוד, שלמרות שהתורה לא מכנה את החג בשם "עצרת", היא כן מכנה בשם דומה את המאורע של מתן תורה. בשלושה מקומות בספר דברים קוראת התורה ליום הזה "יום הַקֶּהֶל" - שפירושו האספות כל העם לעצרת גדולה. כך: "ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים כתובים באצבע א-להים, ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' עמכם בהר מתוך האש ביום הקהל" (דברים ט, י); "ויכתוב על הלוחות כמכתב הראשון את עשרת הדברים אשר דבר ה' אליכם בהר מתוך האש ביום הקהל" (שם י, ד); "ככל אשר שאלת מעם ה' א-להיך בחורב ביום הקהל" (שם יח, טז). התורה לא מצמידה שם זה לחג המתחדש כל שנה בשנה, אלא רק למאורע ההיסטורי בהר סיני. אבל גם שני שמות אלו מתאימים: "עצרת" ו"יום הקהל".

במקום כל הרשימה הארוכה הזו, בוחרת התורה להשתמש בשלושה שמות לחג. השם חג הקציר מופיע בפירוש פעם אחת: "וחג הקציר ביכורי מעשיך אשר תזרע בשדה" (שמות כג, טז), וברמז פעם נוספת: "וחג השבועות תעשה לך, ביכורי קציר חיטים" (שמות לד, כב). השם חג הביכורים אינו מופיע כלל בתורה במפורש, אולם המילה ביכורים מוזכרת ארבע פעמים בהקשר לחג: "וחג הקציר ביכורי מעשיך" (שמות כג, טז); "חג שבועות תעשה לך ביכורי קציר חיטים" (שמות לד, כב); "והקרבתם מנחה חדשה לה'... לחם תנופה... ביכורים לה'" (ויקרא כג, טז-יז); ובצורה המפורשת ביותר: "וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם" (במדבר כח, כו).

השם הנפוץ ביותר הוא "חג השבועות". הוא מופיע גם במילים מפורשות במקרא, וכמובן גם רווח מאוד בלשון העם לדורותיו: "וחג שבועות תעשה לך בכורי קציר חיטים" (שמות לד, כב). בפרשת המועדים שבספר ויקרא לא מופיע השם חג השבועות, אולם התאריך של החג נגזר משבעה שבועות המופיעים פעמיים בפרשה: "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום" (ויקרא כג, טו-טז). וכן: "וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם" (במדבר כח, כו), ובפירוש ובהדגשה: "שבעה שבועות תספור לך, מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות. ועשית חג שבועות לה' א-להיך" (דברים טז, ט-י).

¹³ על השם "עצרת" עמדתי להלן עמ' 359 במאמר מיוחד.

השימוש בשם "שבועות" לחג, באופן מוחלט ובלעדי בפי העם ובאופן מירבי בפי המקרא, טעון הסבר. שכן שבועות, או ליתר דיוק שבעה שבועות, הם התקופה שבה אנו אמורים להתכונן לחג, אבל אינן החג עצמו. אפילו לפירושים שהעלו את דרגת שבעת השבועות לתקופה המקבילה לחול המועד,¹⁴ סוף סוף חול המועד אינו החג, ואין סיבה לקרוא לחג על שם התקופה שקדמה לו. נדמה שזה אחד המקרים בהם בחרו המקרא וחז"ל לקרוא לנושא מסוים לא על שם תוכנו המהותי, אלא בשם פרט לכאורה שולי וזניח.

כך נקרא הנסיון של אברהם להעלות את יצחק לעולה בשם "עקידה", למרות שאברהם לא צווה לעקוד את יצחק, ובכל מקרה עקידה - דהיינו קשירה של יצחק אינה קשה ואינה נסיון כלל.¹⁵ כך קביעת השם לחג פורים [אינה] על שם נס ההצלה - "ונהפוך הוא", "רווח והצלה", "מרדכי ואסתר" - אלא על שם פרט שולי וזניח, דהיינו הדרך שבה קיוה המן למצוא את התאריך בו יהרוג את היהודים. אפילו לא צורת ההריגה או הזמן שלה, אלא הצורה שבה נבחר התאריך?¹⁶ בדומה לזה, במאמר נפרד (לעיל עמ' 243) עמדנו על משמעות השמות 'קרבן העומר' ו'ספירת העומר', למרות שה'עומר' אינו אלא מידת משקל או נפח, וכאילו היינו אומרים 'ספירת הקילו' או 'קרבן הקילו'. מובן, שבהשקפה עמוקה יותר מתברר שהשמות הללו אינם פרט צדדי, אלא מציינים את מהותו הפנימית של העניין [הנסיון, המצוה או החג]. כנראה שכך הוא גם לגבי חג השבועות, כפי שנבאר בהמשך המאמר.

ג. שבועות ההכנה - עיקר חג השבועות

ואכן לאחר עיון נוסף נראה, ששבעת שבועות ההכנה לחג מתן תורה, אינם עניין שולי וזניח שאפשר לחג השבועות בלעדיו. כנראה גם כאן שבעת השבועות של הספירה הם הם עיצומו של חג, ועל שמם נקרא החג - חג השבועות!

ראשית, נשים לב לפרשת המועדות המרכזית בתורה, בספר ויקרא פרק כג, שבו מוקדשת לכל חג פסקה מיוחדת בלעדית, המתחילה תמיד בציון התאריך של החג: "בחודש הראשון בארבעה עשר לחודש בין הערבים פסח לה", ובחמשה

¹⁴ לעיל עמ' 254, 328 ולהלן עמ' 362 - בדברי הרמב"ן ורבינו בחיי.

¹⁵ השם המתאים לכאורה הוא 'העלאה לעולה', או 'שחיטה' 'הקרבה' וכדו'. על כך הרחבתי

בעיוני פרשה בראשית, עמ' 99 ואילך, ולעיל עמ' 86.

¹⁶ על כך עמדתי בספרי הסתרים באסתר, עמ' 61.

עשר יום לחודש הזה חג המצות... " (ה-ה). "בחודש השביעי באחד לחודש... שבתון זכרון תרועה מקרא קודש" (כג-כה). "אך בעשור לחודש השביעי הזה יום הכיפורים הוא" (כו-לב). "בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה חג הסוכות..." (לג - מד). חג השבועות אינו מופיע עם תאריך עצמאי, אלא הוא בא כנגזרת של ספירת העומר: "וספרתם לכם ממחרת השבת... שבע שבתות תמימות תהיינה. עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'..." (טו-כב).

על נקודה זו עומד רבינו בחיי, המוצא לה סיוע מטעמי המקרא. לפי הטעמים אין לקרוא "עד ממחרת השבת השביעית, תספרו חמישים יום. והקרבתם מנחה חדשה לה'". כיון שבמילה "תספרו" יש טעם 'טפחא' [או 'טרחא'] שהוא 'טעם מפסיק', יש לקרוא: "עד ממחרת השבת השביעית תספרו, חמישים יום והקרבתם".¹⁷ וכך כתב: "כבר ידעת שאין הספירה אלא מ"ט, ועל כן תמצא טעם [מפסיק] במילה 'תספרו', ואינה דבוקה למילה חמישים. אבל חמישים דבק ל'והקרבתם' כי הספירה מ"ט והקרבת ביום חמישים. שלא הזכירה תורה חג השבועות ביחוד [=בתאריך עצמאי] כשאר החגים, ושיאמר כך בחודש השלישי בשישי בו חג השבועות כמו שאמרו בפסח 'בחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות'. בא ללמד כי הוא חג נגרר אחר מצוות העומר..." (ויקרא כג, טז). דהיינו, שבועות הוא סיום ספירת שבעת השבועות וכאילו אינו חג בפני עצמו. ולכן יאה לו השם 'שבועות'.

רבי שמשון רפאל הירש מסתייע בקושייתו של המגן אברהם¹⁸ כדי לבסס את היסוד הזה. וכך שאל המגן אברהם: "קשה לי, היאך אנו אומרים בשבועות 'יום מתן תורתנו', הלא קיימא לן כרבי יוסי דאמר בז' בסיון ניתנה תורה... ומה שקשה עוד, דהתורה ניתנה ביום נ"א לספירה, דהא יצאו ממצרים ביום ה' והתורה ניתנה בשבת. וכבר תירץ העשרה מאמרות¹⁹ דבא לרמוז לנו על יום טוב שני של

¹⁷ ואע"פ שהמילה "יום" מוטעמת באתנחתא, עיין הערות הרב שעוועל לפירוש רבינו בחיי הוצאת מוסד הרב קוק.

¹⁸ רבי אברהם אבלי בר' חיים הלוי גומבינר, שצ"ז - תמ"ג.

¹⁹ הכוונה לספרו של רמ"ע מפאנו (ה'ש"ח - ה'ש"ף, מאמר חיקור דין חלק ב, פרק טו), וז"ל שם: "עוד טעמו וראו דבדידן תליא מלתא לחייב אותנו על הזהירות והזריזות במצוות כפי כחננו, והיינו 'חלקנו בתורתך'. כי אמנם חג ה' לנו ביום מתן תורתנו מקרא קדש לסוף חמשים יום אחר הפסח, ופסח מצרים בחמשי בשבת היה, ולכולי עלמא בשבת ניתנה תורה שהוא לסוף נ"א יום, והיא גופא קשיא. אלא ודאי כיון שמתן תורה היה בחוץ לארץ ה' חפץ למען צדקו ליתן חלקנו בתורתו, שכן הסכימה דעת עליון לחוג בעצמו ובכבודו, ביום טוב של גליות שהוסיף משה מדעתו, כדברי רבי יוסי, כי שם ערבים עליו דברי דודים [= "חביבים דברי סופרים מדברי תורה"

גלויות" (או"ח ריש סימן תצד). וכתב על זה רש"ר הירש: "נמצא שיום החמישים לעומר אינו זכרון ליום מתן תורה, אלא ליום שלפני מתן תורה". ועוד הוא מקשה: "בדין העיקרי של התורה החודש מתקדש ע"פ הראיה, וראשי חדשים של אייר וסיון נקבעים ע"פ ראיית הירח בחידושו. ומכאן שיום החמישים לעומר אינו קבוע ליום מסוים בחודש סיון. ולפיכך אמרו (ראש השנה ו, ע"ב) 'עצרת, פעמים חמישה [בסיון] פעמים שישה [בסיון] פעמים שבעה [בסיון]'".

והוא ממשיך להסביר את הפסוק "וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש" (כג, כא): "וזו לדעתנו כוונת הדברים: אל תקבעו את החג ביום החודש של מתן תורה - שהוא הזמן המתקבל על הדעת. אלא תקבעו את החג שהוא ידוע לכם יפה [ע"פ תורה שבע"פ], 'בעצם היום הזה' - ביום החמישים לעומר - בלא להתחשב ביום החודש... לא קביעת ראש חודש סיון, אלא קביעת ראש חודש ניסן - וספירת העומר התלויה בו - הן הקובעות את יום החג שבסיון".

ומכאן הוא מגיע למסקנה: "נמצאת אומר: לא יום ההתגלות שבסיני, אלא יום הסיום של הספירה שלקראתו - הוא שנתעלה ליום חג, שהרי זו השיטה שנתקבלה באומה [=דעת רבי יוסי, שהתורה ניתנה בז' בסיון]. חג השבועות חל להיות ביום שלפני מתן תורה, ותורה לא ניתנה ביום החמישים, אלא ביום החמישים ואחד. ולמדנו מכאן אמת גדולה: חג מתן תורה אינו מתייחס לעובדה של נתינת התורה, אלא הוא חוגג את הכנת עצמנו להיות ראויים לקבלת התורה... משונה חג השבועות מכל החגים, שאין הוא קרוי על שם המצוות הנוהגות בו²⁰ אלא הוא קרוי שבועות על שם הספירה שהכינה לקראתו" (ויקרא כג, כא).

האדמו"ר רבי שמואל מסוכצ'וב שונה רעיון זה תוך כדי שימוש במושגים מקבילים: "על דבר הקושיא שהקשו ז"ל, למה אנו אומרים בחג השבועות זמן מתן תורתנו הלוא עצרת פעמים ה', פעמים ו', פעמים ז', ולכל הדעות לא ניתנה תורה בחמישי לחודש.²¹ ונראה דהנה כתיב (בראשית א, יד) 'זהו לאותות ולמועדים ולימים ושנים'. ומובן שהתורה שהיא למעלה מהשמש, כאמרם ז"ל

(ירושלמי סנהדרין יא, ד) [[המה היוצרים עת לעשות לה; לפיכך הפרו תורתו כתלונות הנביא ישעיהו לבד בך נזכיר שמך שדרשה בר יוחאי על הסוד הזה, ומשום הא לא אישתמיט קרא בשום דוכתא למימר שחג השבועות הוא יום מתן תורה, ואין צורך למה שנתחבטו בו האחרונים]] הפניית המקליד ר' מלאכי גוטמן].
²⁰ אכן, הוא נקרא גם 'יום הביכורים' אע"פ שהבאת ביכורים אפשרית לא רק בו. אבל השם העיקרי שלו הוא ללא ספק 'חג השבועות', ובלשון העם זהו השם הנפוץ ביותר.
²¹ שלפעמים הוא הוא היום החמישים ממחרת השבת, תלוי בקידוש החודש.

(קהלת רבה א, ד) מה יתרון לאדם שיעמול תחת השמש - תחת השמש אין לו, למעלה מן השמש - יש לו. אין שייך לומר שה'זמן' שהוא למטה מהשמש היה גורם לנתינת התורה... אך נראה שמאחר שנתינת התורה תלוי בטהרת ישראל שספרו ז' שבועות לכיותא [=לטהרתן] כמ"ש בזה"ק (ח"ג צו, ע"ב; הובא לעיל עמ' 265) א"כ זמן נתינת התורה אינו תלוי בימים שנתינת מתנועת השמש, אלא בזמן שנטהרו ישראל, ואם אירעה הטהרה בזמן אחר, היה אז מתן תורה. וע"כ גם עתה בכל זמן שנגמרת הספירה - שהיא טהרת נפשות ישראל - מתעורר ענין מתן תורה וע"כ עצרת פעמים בה' בחודש שהרי אינו תלוי בזמן החודש".

האדמו"ר ממשיך: "ובזה עצמו מיושבת קושית המגן אברהם... ולהנ"ל ניחא שאין אנו מונין כלל לימים שהם ע"י תנועת השמש [דהיינו לימים שבחודש סיון] אלא לטהרה שהיו אז ראויין לתורה [וזה תלוי בספירה של שבעה שבועות]... וממוצא הדבר שאף אדם שאינו מרגיש בתועלת הספירה וטהרתה, יש לו להאמין באמונת אומן ששורש נשמתו נטהר בהכרח, מאחר שאנשי כנסת הגדולה סדרו לנו בתפילה 'זמן מתן תורתנו' שאין לו משמעות אלא הטהרה כנ"ל, ההכרח לומר שהספירה עשתה את שלה... ואפשר עוד לומר כי טהרת שורש נשמתו היא לפי ערך קבלתו על להבא..." (שם משמואל, במדבר - שבועות, שנת תרע"ב, עמ' נא-נב).

על כל פנים, גם לפי השם משמואל ברור מדוע נקרא החג 'שבועות', כיון שהחג לא נקבע על פי המאורע ההיסטורי של מתן תורה, אלא ע"פ ההכנה לקבלת התורה והטהרה שאדם משיג, וזה קורה ביום החמישים של הספירה. תקופת טהרה זו נמשכת שבעה שבועות [כמו שבעה נקיים של נדה לפי הגזירה השווה "וספרה לה" - "וספרתם לכם"] ועל כן נקרא החג 'שבועות', כי רק אחרי ספירת שבעת השבועות האדם טהור ומוכן לקבלת התורה, וזהו יום החג האמיתי!

ד. הכנה למתן תורה בסיני

הדברים דלעיל מובילים לדיון ועיון על חשיבות ההכנה. מובן שקצר המצע מהשתרע להקיף אפילו מקופיא את הנושא. לבד מאזכור כמה מאמרים והגיגים קצרים בשבח ההכנה באופן כללי, נדון בעיקר בעניין ההכנה לתורה. בפרק זה נעסוק בפן ההכנה למעמד הר סיני - ההיסטורי, בו ניתנה תורה לעם ישראל, ובפרק הבא נעיין בהכנות לקבלת התורה של כל בן תורה לקראת חג השבועות.

ראשית יש לציין, שכל חיינו בעולם הזה הם הכנה לעולם הבא, וכך דרשו חז"ל: "העולם הזה דומה לפרוודור בפני העולם הבא. התקן [=הכן] עצמך

בפרוזודור כדי שתכנס לטרקלין" (אבות ד, כא). והן כך אמר הקב"ה לאומות העולם שבקשו לקבל שכר למרות שלא קיבלו וקיימו את התורה: "שוטים שבעולם, מי שטרח בערב שבת [רש"י: בעולם הזה] יאכל בשבת... היום לעשותם ולא היום ליטול שכר" (עבודה זרה ג, ע"א). מעניין שלבד מאזכור שבת במעשה בראשית, הפעם הראשונה שמופיעה השבת בתורה באה בהקשר של ההכנה לשבת: "ויהי ביום השישי לקטו לחם משנה... שבת קודש לה' מחר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו..." (שמות טז, כב-כג). וכבר אמר בעל התהלים "הרחב פיך ואמלאהו" (תהלים פא, יא), וגם "יהי חסדך ה' עלינו [כמה?] כאשר יחלנו לך" (תהלים לג, כב), כי כגודל ההכנה כך גודל ההשגה.

בתחילת המאמר הזכרנו, שבריאת העולם הגשמי תלויה ועומדת עד יום השישי בסיון עם קבלת התורה על ידי בני ישראל. כך מסכמת הגמרא: "תנא דבי אליהו, ששת אלפים שנה הוי העולם, שני אלפים תוהו [רש"י: הראשונים נגזר עליו להיות תוהו בלא תורה], שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח" (עבודה זרה ט, ע"א).²² מדוע לא ניתנה התורה מיד עם בריאת העולם?²³ ייתכן שכאן נרמז הכלל ש"דרך ארץ קדמה לתורה", ולכן היו צריכים אלפיים שנה של הכנה עד שהיה העולם מוכשר לקבל את התורה.

ואכן, כך מופיע במקורו של כלל זה: "דאמר רבי ישמעאל ב"ר נחמן: כ"ו דורות קדמה דרך ארץ את התורה, הדא הוא דכתיב (בראשית ג, כד) 'לשמור את דרך עץ החיים', 'דרך' - זו דרך ארץ, ואח"כ 'עץ החיים' - זו תורה" (ויקרא רבה ט, ג).²⁴

כידוע, הנצי"ב כתב הקדמה לכל אחד מחמשה חומשי תורה, בה הוא מסביר את שם הספר לפי חז"ל.²⁵ ספר בראשית נקרא כבר ביהושע ובשמואל "ספר הישר", והנצי"ב מסביר שנקרא כך על שם האבות: "וזה שבח האבות שמלבד שהיו צדיקים וחסידים ואוהבי ה' באופן היותר אפשר, עוד היו ישרים, דהיינו

²² הסברים מדוע לא ניתנה התורה מיד עם תחילת הבריאה, עיין בחידושי אגדות למהר"ל סנהדרין צז, ע"א, ובספרו תפארת ישראל, פרק יז.

²³ מהר"ל תירץ: "מאחר שימי עולם ששת אלפי שנים חילק אותם לשלשה חלקים שהזמן נחלק אליהם התחלה ואמצע וסוף... וזה מסגולת ההתחלה שאין בו ממש ואחר שני אלפים תורה כי הזמן האמצעי מיוחד לתורה..." (חידושי אגדות סנהדרין צז, ע"א).

²⁴ תודה לר' מלאכי גוטמן על ההפניה.

²⁵ בספרות חז"ל לרוב אין שימוש בשמות הנפוצים בלשוננו: בראשית, שמות, ויקרא, במדבר, דברים. אכן יש טעם לשבח לתת לספר שם המייצג את תוכנו ומהותו כמו בפי חז"ל, ולא בשם שנקבע באקראי על פי אחת ממילות הפתיחה שאין לה קשר לתוכן הספר.

שהתנהגו עם אומות העולם... באהבה וחשו לטובתם" (העמק דבר, הקדמה לבראשית; הובא גם לעיל עמ' 292). ובהקדמה לספר שמות "הספר השני" כתב: "כי בו נגמר סדר הבריאה שתהא אומה אחת חלק ה' עמו, וזה לא נשלם עד שיצאו בני ישראל ממצרים ובאו לתכליתם שיהיו ראויים להיות אור לגויים... נמצא דמתן תורה הוא גמר הבריאה... והרי זה אצל עם ה' כמו דעת אנושי ומידות ישרות של תורת האדם" (שם, הקדמה לשמות).

ואולי מכאן גם תשובה למדרש הידוע שמביא רש"י בתחילת פירושו לתורה: "אמר רבי יצחק, לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם!"²⁶ התורה מתחילה במעשי האבות שנקראו ישרים, כדי ללמדנו שכדי לקבל תורה צריך הכנה של דרך ארץ שקדמה לתורה!

מעבר להכנה הגלובלית הזו מיום בריאת העולם, ישנה גם הכנה קצרה יותר לקבלת התורה, והיא: גלות וגאולת מצרים. הרב חיים פרידלנדר מדבר על שלושה שלבים בהתהוות עם ישראל לעם.²⁷ "האחד: גלות מצרים [בחינת עיבור] והשני יציאת מצרים [בחינת לידה] והשלישי מיציאת מצרים עד קבלת התורה [בחינת ימי הגידול]. ועתה נבארם אחת לאחת: (א) הראשון - גלות מצרים נמשלה לימי העיבור. כמו העובר המתרקם ומתפתח מבפנים ולא נראה בחוץ, כך הכין הקב"ה בגלות מצרים את יצירת עם ישראל..."

"(ב) השלב השני - יציאת מצרים הנמשלת ללידה. על תקופה זו נאמר: 'או הניסה א-להים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי' (דברים ד, לד). ואמרו חז"ל 'כאדם שהוא שומט העובר ממעי הבהמה כך הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים' (ילקוט שמעוני ח"א, רמז תתכח). היציאה ממצרים היתה פתאומית ובזמן קצר ביותר כעזיבת העובר את רחם האם, ממצב של הסתר פנים עברו ברגע אחד לגילוי של ניסים גלויים ומיד התעלו ישראל משפל המדרגה לשיא הגדלות... אמנם כל העליה הזו ניתנה לנו באתערותא דלעילא, ולא מתוך בנין עצמי שלנו,²⁸ ראתה שפחה על הים... (מכילתא בשלח), ואפילו עוללים ועוברים ראו ישועת ה'" (סוטה ל, ע"ב).

רבי חיים ממשיך לתאר את השלב השלישי, שהוא ההכנה של בני ישראל עצמם לקבלת התורה: "(ג) השלב השלישי - הימים שבין יציאת מצרים לקבלת

²⁶ המקור בילקוט שמעוני בא, רמז קפז, ובתנחומא ישן בראשית, יא.

²⁷ הבאנו את דבריו בהקשר אחר לעיל עמ' 269.

²⁸ עיין לעיל עמ' 82, 177 ועוד.

התורה, 'וספרתם לכם ממחרת השבת'. לאחר הלידה באים ימי הגדילה. כל המדרגות שקבלנו ב'מתנה' ביציאת מצרים עלינו לעשותן יסוד ובניין בנפשנו, ע"י עבודתנו העצמית. העליה הפתאומית שהייתה ביציאת מצרים אין בכוחה לעמוד לאורך זמן. לאחר העליה הפתאומית של יציאת מצרים, עליה שזכו לה במתנת שמים, חייבים בני ישראל לעסוק בכוחות עצמם כדי להגיע ל'מי יקום במקום קדשו'... נמצא שמ"ט הימים הם ימי הכנה להתבססות הקניינים הרוחניים שזכו להם כדי שיהיו ראויים לקבלת התורה ולמעמד הר סיני" (שפתי חיים מועדים ג, עמ' לז-לט).

לבד מכל אלה היה כמובן מעמד הר סיני שנמשך שבוע ימים, ובו הכינו עצמם ישראל, לקראת קבלת התורה. במאמר נפרד על "מעמד הר סיני"²⁹ עמדנו על התעלות בני ישראל לפי סדר הימים. הכנות שכללו אחדות, חזרה בתשובה, מניעת הנאות עולם הזה, יגיעה, זריזות, ענוה עד שהגיעו לדרגת מלאכי השרת בהקדמת נעשה לנשמע. שיא דרגתם היה בחזרה לדרגת אדם הראשון לפני החטא ובפסיקת הזוהמה שהטיל הנחש בחוה. התורה עצמה עומדת על הצורך בהכנה לנתינת התורה: "ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם. והיו נכונים ליום השלישי כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני" (שמות יט, י-יא). כך שכל הדרכים מובילות להכנה למתן תורה.³⁰

ה. הכנה למתן תורה בחג השבועות

כיאה לנאמר במשנה "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" (פסחים י, ה), אף בדורנו מוטל על כל עובד ה' לערוך את עבודת הגידול וההכנה מפסח עד שבועות דרך ימי הספירה המציעים אותנו בכל דור ודור אלי חג השבועות - חג מתן תורה, כאשר השם 'שבועות' מזכיר לנו את שהבאנו לעיל, שעיקר החג הוא לא במתן התורה אלא בהכנה שלנו לקבלתה. וכבר הזכרנו את דברי רמח"ל: "כל אור גדול שמאיר... בשוב תקופת הזמן ההוא - יאיר עליו מעין האור הראשון" (דרך ה' ד, ז, ו). גם הרב דסלר כתב שהזמנים בשנה הם תחנות שבתוך מעגל הזמן החוזרות כל שנה ושנה (מכתב מאליהו ח"ב, עמ' 21).

ללא ספק, מ"ט ימי הספירה מכוונים כנגד מ"ט שערי טומאה, שבהם היו בני

²⁹ בעיוני פרשה שמות, עמ' 121.

³⁰ להלן עמ' 463 במאמר 'מדוע צריך תורה שבעל פה', נסביר מדוע תורה שבעל פה כה חשובה, וממילא נבין את חשיבות העמל וההכנה לקראת קבלת התורה.

ישראל שרויים בגלות מצרים. וכך כתב הרב דסלר: "זה לעומת זה עשה הא-להים, כמדרגות הקדושה כן לעומת זה מדרגות הטומאה. ידוע שמדרגת הטומאה של מצרים היא בחינת נ' שערי טומאה, בחינת הפירוד הגמור מהקדושה שאינה שייכת בה עוד כל אפשרות של תיקון. דרגה זו היא בכליון הרוחני. ובהיותם במצרים ירדו בני ישראל מ"ט שערי טומאה.³¹ לשער הנ' - לא נפלו, משום הבטחתו יתברך לאברהם... גאולה מתפיסה זו היא מהפכה מן הקצה אל הקצה ומתפתחת במהירות שמעל לטבע, כמו בגאולת מצרים ממ"ט שערי טומאה עד מ"ט שערי בינה לקבלת התורה פנים בפנים" (מכתב מאליהו ח"ב, עמ' 31). דהיינו, עלינו לקחת כל אחת מדרגות הטומאה של מצרים ולהפוך אותה ע"י ספירת העומר למטמונים ואבני דרך בעבודת ה', בחינת "זדונו נעשות כזכויות".³²

עוד יש לשים לב לקשר בין מ"ט ימי הספירה של ההכנה לחג השבועות למ"ח דברים שהתורה נקנית בהם (אבות ו, 1).³³ המספר הדומה לא מאפשר להחמיץ את הקשר שיש לכל עובד ה' "לעבוד" על כל אחד מהדברים שהתורה נקנית בהם כל יום מימי הספירה, וביום האחרון על כולם יחד. כך הסביר הרב דסלר מדוע כתבה התורה "וספרתם לכם ממחרת השבת" (ויקרא כג, טו) כאשר כוונתה ליו"ט: "התורה מרמזת על השבת הטומאה כמו שעל הזבה להיות בטוחה בכל יום שהושבתה ממנה הטומאה טרם תתחיל לספור הלאה" (מכתב מאליהו ח"ב, עמ' 24). כך מביא הרב חיים פרידלנדר: "סופרים בכל יום לקראת קבלת התורה עליה אחר עליה עד שער הנ' ולזה צריך הכנה, כפי שכתב הסבא מקלם זצ"ל (חכמה ומוסר ח"א עמ' תכז) שבכל יום ויום עלינו להתחזק באחד ממ"ח דברים שהתורה נקנית בהם ויום המ"ט הוא כנגד הכל דהיינו חזרה על כל הקניינים" (שפתי חיים, מועדים ח"ג, עמ' מז ועמ' צ).

כאשר דנים על ההכנה בשבועות שבאה לידי ביטוי בשם שבועות הרומז לספירת שבעת השבועות, אי אפשר לדלג על דבריו של בעל ספר החינוך. וכך כתב: "משרשי המצוה, לפי שכל עיקרן של ישראל אינו אלא התורה ומפני התורה נבראו שמים וארץ... והיא העיקר והסיבה שנגאלו ויצאו ממצרים כדי שיקבלו

³¹ ועל כן נדרשה פעולה בחיפזון, ורק ע"י ה' ולא ע"י שליח ועל זה נאמר ש"ה' פסח על הפתח" - על ה"פתחו לי פתח" הרגיל הנצרך לתשובה. על כל אלה עיין בספר עיוני מועדים ח"ג, הגדה של פסח במאמרים 'אחרי כן יצאו ברכוש גדול' (עמ' 146) ו'החיפזון ביציאת מצרים' (עמ' 298).
³² ובזה הסברנו מדוע הגמרא הביאה דווקא דוגמת אגוזים כדי שישאלו הילדים בערב פסח, והלא אגוזים סימן חטא? אלא שבפסח יצאנו עם האגוזים - עם החטא ומ"ט שערי טומאה, ועתה עלינו להפכם לשערי קדושה, עיין לעיל עמ' 270 במאמר 'וספרתם לכם ממחרת השבת'.
³³ וכבר עמדנו על כך ועל דברים דומים שנכתב בפרק זה, במאמר 'קרבן העומר', לעיל עמ' 257.

התורה בסיני ויקימוה... שבשביל זה הם נגאלים והיא תכלית הטובה שלהם, וענין גדול הוא להם, יותר מן הקרות מעבדות³⁴... ומפני כן כי היא כל עיקרן של ישראל ובעבורה נגאלו ועלו לכל הגדולה שעלו אליה, נצטוינו למנות ממחרת יום טוב של פסח עד יום נתינת התורה להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד הנכסף ללבנו כעבד ישאף צל וימנה תמיד מתי יבוא העת הנכסף אליו שיצא לקרות כי המנין מראה לאדם כי כל ישעו וכל חפצו להגיע אל הזמן ההוא" (מצוה שו - ספירת העומר).

הרב פרידלנדר מביא בשם ספר חמדת ימים:³⁵ "והנה ראוי לדעת כי הימים האלה אשר בין פסח לעצרת נזכרים ונעשים להתקדש בקדושה עליונה אשר בקרב הימים האלה הקדושה רבה והולכת עד יום מתן תורה... והמה ימים נוראים ועומדים ברומם של עולם ועל כן כל איש הירא וחרד ראוי להיות זהיר וזריז לעמוד לשרת בשם ה' בימים האלה, יתר על כל הימים בקדושה ובטהרה וביראת ה'. כל היום לא יפנה ימין ושמאל וירא ויפחד ממידת הדין המתוחה שלא יכזה בגחלתה. ואמרו הקדמונים כי הימים האלה המה לאות ולמופת לכל השנה כולה, כי אם ירבה בהם בתורה ובמצוות - כן יהיה מראשית השנה ועד אחרית השנה".³⁶

על שם הכנה זו בשבעה שבועות של ספירה נקרא החג - חג השבועות. ויש לשים לב שלכל חג יש תקופת הכנה. חודש אלול לראש השנה, עשרת ימי תשובה ליום כיפור, 'משנכנס אדר' לפורים וכו', אבל אין חג שההכנה שלו היא כל כך ארוכה - שבעה שבועות, וזה בודאי מראה על חשיבותו של החג.

ו. שפת אמת: שבועות מלשון שבועה

האדמו"ר מגור בעל שפת אמת אינו שואל במפורש את השאלה אותה הצבנו בראש מאמר זה, מדוע נקרא החג על שם שבועות ההכנה ולא על שם מתן התורה, אבל בדבריו בכמה מקומות בהם הוא דורש את המילה 'שבועות' מלשון שבועה [בניגוד לפשט, ש'שבועות' הוא ריבוי של 'שבוע'], הוא מסביר מדוע נקרא החג בשם זה. בעקיפין יש גם בדבריו הד לנקודה המרכזית אותה העלינו במאמר, שעיקר החג אינו במתן תורה אלא הוא בהכנה וההשתדלות של בני אדם, להיות

³⁴ ראה דברינו לעיל בענין החירות הגשמית [פסח] והחירות הרוחנית [שבועות].
³⁵ וכתב בשם יסוד ושורש העבודה בצוואתו לבניו: "ראשון לכל ספרי מוסר תלמדו ספר חמדת הימים" (שפתי חיים מועדים ח"ג, עמ' מג, הערה 16).
³⁶ שפתי חיים מועדים ג, עמ' מג.

ראויים ליום הגדול הזה לקבל תורה, ועל ידי כך לדבוק בבורא. וממילא מובן לפי זה למה נקרא החג בשם 'שבועות', כי יש בו גם רמז לענין השבועה. בפרק זה נביא ונסביר בעיקר מתורת האדמו"ר מגור, רק נציין שקדם לו בזה מאות שנים השל"ה בהקדמתו, כאשר הוא מפרש את שמות חיבוריו: "נקרא בשמות... ולשבועות מסכת שבועות, על שם חג שבועות, גם על שם שבועה ממש, כי מושבעים ועומדים אנחנו מהר סיני" (מסכת חולין, פרק עשרת הדברות, אות ג).³⁷

וכך כתב השפת אמת: "יום טוב הזה נקרא חג השבועות על שם השבועה שנשבעין ועומדין מהר סיני". כוונתו לדברי הגמרא: "מנין שנשבעין לקיים את המצוה? שנאמר 'נשבעתי ואקימה לשמור משפטי צדקך' (תהלים קיט, קו). והלא מושבע ועומד מהר סיני [וכל אדם חייב בין כך לקיים את המצוה, ומה מועילה שבועתו והלא אין שבועה חלה על שבועה?] הא קמ"ל, שרי ליה לאיניש לזרוזי נפשיה" (נדרים ה, ע"א). וכיצד מושבע יהודי מהר סיני? על זה ממשיך האדמו"ר: "והוא ע"י שהיה לבני ישראל מסירות נפש באמת כמו שכתוב שיצאה נשמתן של ישראל". כוונתו לדברי הגמרא: "כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה יצתה נשמתן של ישראל שנאמר 'נפשי יצאה בדברו' (שיר השירים ה, ו), ומאחר שמדיבור ראשון יצתה נשמתן, דיבור שני היאך קיבלו? הוריד טל שעתיד להחיות בו מתים והחיה אותם" (שבת פח, ע"ב).

האדמו"ר ממשיך לפרט את קשר השבועה בין האדם לבורא, קשר הגורם לדבקות הנברא בבוראו במידה מירבית עד כלות הנשמה: "וכמו שכתוב 'לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון', קודם שאדם נברא משביעין אותו". רומז לגמרא הידועה לגבי העובר הנמצא בבטן אמו: "ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו שנאמר (ישעיהו מה, כג) 'כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון'... ומה היא השבועה שמשביעין אותה? תהי צדיק ואל תהי רשע, ואפילו כל העולם כולו אומר לך צדיק אתה - היה בעיניך כרשע. והוי יודע שהקב"ה טהור ומשרתו טהורים ונשמה

³⁷ ובכיוון דומה כתב גם המקובל רבי חיים הכהן [ה'שמ"ה - ה'שט"ו, מתלמידי רבי חיים ויטאל], בספרו מקור חיים - טור ברקת: "יש טוב טעם למה אנו קוראים לחג זה חג השבועות, הוא מה שאמרו חז"ל כי נשבע הקב"ה לישראל שאינו ממיר אותם והם נשבעו לו שאינם ממירים אותו... ולא לאותו הדור בלבד היה ענין זאת השבועה, אלא לכל הדורות הבאים עד סוף העולם" (סימן תצד אות א; והובא בקצרה במדבר קדמות להחיד"א, מערכת ש, אות זך). רבים מצטטים פירוש זה בשם 'אור החיים', ולא היא. מקור הטעות נובע מכך שהחיד"א שם כתב לאחר שהביא את הפירוש, שמקורו הוא "הרב עיר וקדיש אור החיים בספר טור ברקת", בדרכו לרמוז ששמו של המחבר היה 'רבי חיים', אך אין זה רבי חיים בן עטר בעל אור החיים המפורסם. תודה לעורך על ההפניות.

שנתן בך טהורה היא. אם אתה משמרה בטהרה - מוטב, ואם לאו - הריני נוטלה ממך" (נדה ל, ע"ב). והאדמו"ר ממשיך: "וכמו כן כשמסתלק מהעולם רואה השכינה כביכול ונתבטל אליו יתברך והוא השבועה. כמו כן היתה התגלות 'אנכי ה' א-להיך' בהר סיני ולכך יצאה נשמתן ולכן יכולין לקבל גם עתה בזה החג עול מלכותו יתברך כראוי" (שבועות שנת תרמ"ב, ד"ה יום טוב הזה).

השבועה שמשביעין את העופר והשבועה שהשביעו את בני ישראל כשפרחה נשמתן היא השבועה עליה נאמר בפסוק "תשבע כל לשון". ומה שקודם למשפט זה הוא "כי לי [=לקב"ה] תכרע כל ברך", וזה תפקיד כל יהודי - לכרוע ברך, להשבע ולציית לדבר ה' ולקיים את השבועה שהשביעו אותו בצאתו מרחם אמו, ובמעמד הר סיני - תהי צדיק!

במקום אחר הסביר ה'שפת אמת' באופן שונה את הקשר בין השבועה לחג השבועות. דבריו מבוססים על המדרש לפסוק "את ה' א-להיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע" (דברים י, כ): "אמר להם הקב"ה לישראל לא תהיו סבורים שהותר לכם להשבע בשמי. אפילו באמת אי אתה רשאי להשבע בשמי אא"כ יהיו בך כל המידות האלו: 'את ה' א-להיך תירא' - שתהיה כמו אותם שנקראו יראי א-להים אברהם איוב יוסף. 'אותו תעבוד' - אם אתה מפנה עצמך לתורה ולעסוק במצוות ואין לך עבודה אחרת... אם יש בך כל המידות האלו אתה רשאי להשבע, ואם לאו אין אתה רשאי להשבע" (במדבר רבה כב, א).

ועל משקל המדרש הזה כתב השפת אמת: "כי כן היה הסדר בבני ישראל - 'ה' א-להיך תירא' - הוא במצרים שהיו בגלות והיו מתחזקים רק ביראת ה'. אח"כ 'אותו תעבוד' שנבחרו להיות עבדי ה'. 'ובו תדבק' - תיקון המידות בימי הספירה כדאיתא הדבק במדותיו. אח"כ 'ובשמו תשבע' - הוא חג השבועות שמתדבקין ע"י התורה ולכן יש ביטול יצר הרע, וכמו דאיתא שמשביעין הנשמה קודם שיורדת לעולם, דהיינו שאז נדבקת בכל כחה בשורשה, כמו כן 'בשבועותיכם' (במדבר כח, כו) הוא שבאין אל השורש ביום הביכורים ולכן הוא מנחה חדשה" (שנת תרמ"ט, ד"ה בענין חג השבועות).

בשנה אחרת הוסיף על עניין השבועות: "שבועות הוא על שם השבועה שנשבעין ועומדין מהר סיני [כמו שהוסבר בקטע לעיל]. וכולל ב' השבועות שנשבעו בני ישראל לעבוד את ה' כמו שנאמר ב' פעמים 'כל אשר דיבר ה' נעשה' (שמות יט, ח; כד, ג) והן הן שבועה". כוונתו לגמרא בשבועות: "סברא הוא, מד'לאו' שבועה, 'הן' נמי שבועה. אמר רבא והוא דאמר לאו לאו תרי זימני והוא דאמר הן

הן תרי זימני" (שבועות לו, ע"א). וכאן אמרו פעמיים הן [=נעשה]. "וכן הקב"ה נשבע לבני ישראל כמו שנאמר ב' פעמים 'אנכי ה' א-להיך' בעשרת הדברות, והוא שבועה. וכן כתיב הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם. הואיל פירוש שבועה.³⁸ ושבועות אלו מתעוררין בחג השבועות. ולשון חז"ל מושבע ועומד מהר סיני ששבועה זו קיימת לעד בכל איש ישראל ואין לה התרה עולמית" (שנת תרס"ג, ד"ה שבועות הוא על שם השבועה).

ז. 'יגעת אבל מצאת'

במאמר זה ראינו שחג השבועות נקרא כך על שם ההכנה המרובה של שבעת השבועות הנדרשת כדי לקבל את התורה, כדברי רש"י הירש: "נמצאת אומר, לא יום ההתגלות בסיני אלא יום הסיום של הספירה שלקראתו הוא שנתעלה ליום חג" ... לסיים יש צורך להדגיש כי "יגעת ומצאת - תאמין". אחרי כל היגיעה העמל וההכנה הנדרשים שעל חשיבותם עמדנו כאן במאמר על השם שבועות, הכל תלוי בשפע מלמעלה ב"מציאה"! עלינו לעבוד ולהתייגע, אבל בסופו של דבר התורה באה מהשמים - "יגעת ומצאת"!

וכך כתב הרב חיים פרידלנדר: "אמנם יש לדעת למרות כל ההכנות שעשו בני ישראל מצידם - מקבלי התורה, עדיין היו זקוקים בעת קבלת התורה לאתערותא דלעילא, שהרי הקב"ה הוצרך לכפות עליהם הר כגיגית, וכדברי הגמרא (שבת פח, ע"א) 'כפה עליהם הקב"ה הר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם... מכאן מודעה רבה לאורייתא'. ופירש רש"י 'שקבלוה מאונס', כלומר משום שהיתה קבלת התורה באתערותא דלעילא היה חסר עדיין בקניינם בתורה, שאין זה קנין עצמי אלא מאונס. ואכן מטעם זה שלא קנו קניין גמור בתורה באו אח"כ לידי החטא במעשה העגל, כי מאחר ולא קנו את התורה מכח עצמם לכן לא נעקרו מהם לגמרי שורשי ע"ז" (שפתי חיים מועדים ח"ג, עמ' כז-כח).

גם כשאדם עמל ויגע ומכין הכל, עליו לדעת שכל דרגותיו הן "מציאה" בחד ה' מלמעלה. הוא חייב להתאמץ ולעמול בהכנה, אבל גמר ה'מכה בפטיש' הוא באתערותא דלעילא, בחסדי שמים. וזוהי הכפילות שיש במתן תורה: מחד, בני ישראל הקדימו נעשה לנשמע, ומאידך, ה' כפה עליהם הר כגיגית; אתערותא

³⁸ וחכמים אומרים "אין הואיל אלא לשון שבועה" (ילקוט שמעוני ח"א, תתא). וכן מצינו "ויואל שאול את העם" (שמואל א' יד, כד) לשון שבועה.

דלתתא ודלעילא כאחת. ובמקום אחר הערנו, ש"פתחו לי פתח כחודו של מחט" הוא התחלת התהליך, ובאמת לשם תשובה מלאה יש להיכנס בשערי פתח רחב מאוד כפתחו של אולם. אבל שער כה רחב - פותח רק הקב"ה.³⁹ חבל רק שכאשר אנו נכנסים בפתח הגדול הזה, נדמה לנו שאנחנו פתחנו אותו.

את שני הבחינות הללו מצא רבי צדוק הכהן מלובלין בשמות החג: "על פי מה שאמרנו בפסח שנקרא בתורה 'חג המצות' ובלשון חכמים 'חג הפסח', שחכמים קראוהו על שם קילוסו של ה' יתברך אשר פסח על בתי בני ישראל ועמד על פתחי ישראל, וה' יתברך קראו בתורה שבכתב על שם שבח ישראל 'חג המצות' שהוא ביטול שאור שבעיסה מצד ישראל.⁴⁰ וכן כאן בלשון חכמים בתורה שבעל-פה נקרא חג השבועות בשם 'עצרת', על שם קליטת קדושת חג הפסח זמן חרותנו שנקלט במתן תורה על ידי ה' יתברך... וה' יתברך בתורה שבכתב קורא להחג בשם 'שבועות' על שם שבעה שבועות, שהוא שבחן של ישראל, דאיתא בזוה"ק (ח"ג צו, ע"ב) 'מה כתיב? וספרה לה שבעת ימים, אוף הכי'..." (פרי צדיק במדבר, לחג השבועות, ד"ה וזה הענין).⁴¹

אני לדודי - ודודי לי, ואנו אין לנו אלא את השם שנתן הבורא לשבחן של ישראל - "שבועות" - להתכונן ולהכין את עצמנו לקראת קבלת התורה בעצרת.

³⁹ עיוני מועדים ח"א, ראש השנה ויום הכיפורים עמ' 224, ושם עמ' 316.

⁴⁰ וגם מציין את נכונות בני ישראל לצאת למדבר בלי מזון ושתייה, מבלי לדעת שיהיה מן במדבר. וזה מה שאומר הנביא ירמיהו: "זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" (ב, ב).

⁴¹ וראה גם להלן במאמר 'ספרתם לכם ממחרת השבת', עמ' 265.